

TÜRKLERLE HAÇLILARIN ESKİŞEHİR YAKININDAKİ İKİNCİ KARŞILAŞMASI: 26 EKİM 1147 DORYLAİON SAVAŞI

Ebru Altan*

1098 yılında Doğu'da kurulmuş olan ilk Haçlı siyasî teşekkülünün 1144 yılında Urfa'nın Türkler tarafından fethiyle son bulması, 1101 yılından beri duraklamış olan Haçlı ruhunun yeniden harekete geçmesine yol açmıştı. Papa III. Eugenius'un Kudüs'ü savunmak ve Birinci Haçlı Seferi'nin kazanımlarını korumak için plânlandığı Haçlı Seferi'ne Fransa Kralı VII. Louis'nin yanı sıra Alman Kralı III. Konrad da katıldı. Bu dönemde Sivas'tan Ceyhan'a Eskişehir'den Toroslara kadar geniş bir alanı hâkimiyetinde bulunduran Anadolu'nun üstün gücü, Selçuklu Sultanı I. Mesud (1116-1155), Avrupa'nın iki büyük hâkiminin kumandasında Doğu'ya hareket eden istilacı ordulara karşı ülkesini savunmak üzere her türlü tedbiri aldı. Böylece, 1147-48'deki Haçlı Seferi sırasında Anadolu, bir kez daha Haçlılar ile Türkler arasında büyük mücadelelere sahne oldu.¹ Bu yazıda Türklerle Haçlıların, 1097'deki Dorylaion Savaşı'ndan 50 yıl sonra aynı yerdeki ikinci karşılaşması ele alınacaktır.

Mayıs 1147'de ordusuyla yola çıkıp Macaristan üzerinden İstanbul'a ulaşan (10 Eylül) Kral Konrad, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos tarafından Fransızların gelişinden evvel karşı sahile geçirilip Kadıköy'de ordugâh kurdu ve Anadolu'daki yürüyüşüne hazırlandı. Çok büyük olan orduda, piskoposlar, asiller, fakir hacılar, eşkıyalar, her sınıftan sayısız insan bulunuyordu. Ordunun sayısını tam olarak bilmiyoruz. Bu konuda kaynaklarda 70.000'den 1.000.000'a kadar ulaşan abartılı ve

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Bu sefer hakkında geniş bilgi için bkz. E. Altan, İkinci Haçlı Seferi (1147-1148), TTK-Ankara 2003; J. Phillips, *The Second Crusade, Extending the Frontiers of the Christendom*, London 2007. Sultan Mesud dönemi için bkz. M. Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK-Ankara 2003.

farklı rakamlar verilmiştir. Haçlı ordusunun sayılamayacak kadar büyük olduğunu ifade eden çağdaş Bizans kaynakları, görevlilerin ordu karşı kıyıya geçerken gemilerdeki insanları saymaya çalıştığını, ancak muazzam büyüklüğü sebebiyle bunu başaramadıklarını kaydetmişlerdir.²

İmparator Manuel, Alman ordusu karşı kıyıya geçtikten sonra, Haçlıları Bizans'ın menfaatine kullanmak amacıyla Konrad ile ittifak yapmaya çalıştı. Ancak, imparatorun Bizans topraklarından geçen yoldan ilerlemeleri ve Türklere karşı birlikte savaşmaları hususundaki teklifini³ reddeden Konrad, ordusunun büyüklüğüne o kadar güveniyordu ki, en kısa yoldan Suriye'ye ulaşmak için Türk topraklarından geçmeyi göze aldı. Latin kaynakları,⁴ Konrad'ın, Bizanslı rehberler tarafından kasten bu yola sevk edildiğini ileri sürseler de, imparatorun bütün uyarılarına rağmen, Anadolu'yu çabucak geçmek isteyen Alman kralı, Dorylaion-Bolvadin (Polybotos) -Philomelion'a (Akşehir) Konya (Ikonion) üzerinden güneye inmeye karar vermişti.⁵ Bundan sonra Konrad, imparator tarafından yanlarına verilen muhafız alayı kumandanı Stephanos'un rehberliğinde İzmit (Nikomedia) Körfezi boyunca yürüyüşe geçti; İznik (Nikea)'e varınca, savaşçı olmayanları ordudan ayırıp Otto von Freising'in idaresinde Denizli (Laodikeia) üzerinden Antalya'ya gönderdi; bunların büyük kısmı Denizli yakınlarında Türkler tarafından yok edildi.⁶

Ordunun savaşçı kısmı ise 15 Ekim günü, İznik'ten Dorylaion yönünde yürüyüşüne devam etti. Haçlı ordusu, İmparator Manuel'in aldığı tedbirler sayesinde, Bizans arazisi içinde ilerlerken yiyecek ve su sıkıntısı çekmemişti, ama bir hafta sonra Türk topraklarına girdiklerinde durum değişti. Bir yandan açlık susuzluk, diğer yandan Türk okçularının tacizleri, ordunun moralini günden güne bozdu. Ümitsizliğe kapılan Haçlılar -bu yol Konrad'ın tercihi olduğu halde- Bizanslı rehberleri suçlayıp, kendilerini kasten bu yoldan götürdüklerini söylediler. Orduda ihanet dedikoduları yayılınca rehberler canlarını kurtarmak için çareyi kaçmakta buldular. Bu sırada çok büyük bir Türk ordusunun yakınlarda olduğu haber alındı. Sultan I. Mesud, Haçlıların Anadolu'ya geçtikten

² Kinnamos, *Historia*, CSHB, XXV, Bonn 1836, s. 69 / terc. I. Demirkent, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, TTK-Ankara 2001, s. 56 (900.000'den fazla olduklarını söyler); Niketas Khoniates, *Historia*, CSHB, XXII, Bonn 1835, s. 87 / terc. F. Işıltan, *Niketas Khoniates Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, TTK-Ankara 1995, s. 44; Willermus Tyrensis, *RHC, occ.*, I, s. 738 / terc. E.A. Babcock -A.C. Krey, *A History of Deeds Done Beyond the Sea. By William Archbishop of Tyre*, II, New York 1943, s. 167 (sadece şövalyelerin sayısının bile 70.000 olduğunu söyler). Bu konuda bkz. Altan, *a.g.e.*, s. 30, n. 73.

³ Kinnamos, *CSHB*, s. 80 / terc. Demirkent, s. 63.

⁴ Odo de Deuil, *Odo of Deuil. De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, neşr. ve terc. V. G. Berry, New York 1948, s. 90- 91; Willermus Tyrensis, *RHC, occ.*, I, s. 739 / terc. Krey, II, s. 168.

⁵ Konrad'ın Wibald'e mektubu, *RHGF*, XV, s. 533 / terc. Munro, *Letters of the Crusaders*, c. I, No: 4, s. 12.

⁶ Konrad'ın Wibald'e mektubu, *RHGF*, XV, s. 533 / terc. Munro, s. 12; Odo de Deuil, s. 51, 89.

sonraki yürüyüşünü yakından takip ediyor, hücumla geçmek için uygun yer ve zamanı bekliyordu.⁷

Birinci Haçlı Seferi sırasındaki tecrübeleri göz önünde bulunduran Türkler, böylesine kalabalık Haçlı ordularının ancak gücü kırıldıktan sonra uygun bir yerde pusuya düşürerek imha edilebileceğini artık biliyorlardı. Zira 1097’de gerek İznik önünde gerekse Dorylaion yakınlarında, Haçlıların bile takdire şayan buldukları üstün savaş kabiliyetlerine rağmen, bu orduların sayıca üstünlüğü yüzünden yenilgiye uğramışlardı; bu sebeple bunu takip eden dönemde artık onlara karşı doğrudan bir meydan savaşına girmekten kaçınmışlardı.⁸ Şimdi, babasının 1101 yılında uyguladığı savaş taktiklerini uygulayan Sultan Mesud, Haçlı ordusunu önce gerilla savaşı ile uzaktan düzenlenen vur kaç türü saldırılarla yıpratıldıktan sonra kademeli olarak imha etme yoluna gitmişti. Buna uygun olarak, profesyonel askerlerden oluşan ve küçük birliklere ayrılan hafif teçhizatlı Türk birlikleri, Haçlı ordusunun geçeceği yollar üzerindeki su kaynaklarını kullanılmaz hale getirdiler, otları yakarak veya büyük hayvan sürülerini düşmanın geçeceği güzergâhta otlatarak, ordunun ot teminini güçleştirdiler. Her türlü yiyecek maddesini imha edip, şehirleri boşalttılar. Böylece Türklerin uyguladığı savaş taktiği yüzünden, bir taraftan açlık ve susuzluktan perişan olan Haçlılar, diğer taraftan da hareketli Türk birliklerinin yaptıkları sürpriz hücumlarla oldukça yıprandı. Süratli hareket edebilen birlikler, yürüyüş sırasında da hücumla devam ettiler; ordunun kanatlarını veya arkasını taciz etiler. Bu tarz bir savaş, süvari birlikleriyle, sırayla savaşa girmeye alışkın olan Franklara yabancıydı. Türkler geleneksel savaş taktikleri olan sahte ricatı da bu mücadelede başarıyla uyguladılar. Çağdaş Bizans tarihçisi Kinnamos’un belirttiğine göre Türkler ilk olarak küçük kuvvetlerle Haçlıların güçlerini anlamak için artçı birliklerine hücum ettiklerinde Almanlar büyük bir hevesle hücumla geçmişler, fakat Türkler geri dönüp kaçar gibi yaparak onları iyice yormuş ve ordugâhlarından uzaklaştırmışlar, sonra da geri dönerek saldırıya geçmiş ve Almanlara ağır kayıplar verdirmişler, bu saldırılarını defalarca tekrarlamışlardı. Alman Kralı Konrad, Almanya’daki saltanat naibi Wibald’e yazdığı mektupta, Türkler’in hiç durmaksızın ordunun gerisinde kalan yaya askerlerine saldırdıklarını, adamlarının açlık ve Türk okları yüzünden öldüğünü yazmıştır.⁹

⁷ Niketas, *CSHB*, s. 88 / terc. Işıltan, s. 44; Odo de Deuil, s. 91; Willermus Tyrensis, *RHC, occ.*, I, s. 739 vd. / terc. Krey, II, s. 167 vdd.; Anonim *Süryânî Vekayinâmesi*, terc. (kısmen) A.S. Tritton, *The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle*, *JRAS*, 1933, s. 298; Krş. Altan, *age.*, s. 61 vd.

⁸ Haçlılara karşı mücadelede Türklerin uyguladıkları strateji ve taktikler hakkında geniş bilgi için bkz. E. Altan, “Anadolu’da Haçlılara Karşı Savaş”, *İst. Üniv. Edeb. Fk. Tarih Dergisi*, sayı:47 (2008), s. 75-104.

⁹ Kinnamos, *CSHB*, s. 81 / terc. Demirkent, s. 63 vd.; Konrad’ın mektubu, *RHGF*, XV, s. 533 vd. / terc. Munro, s. 13.

Sonunda beklediği fırsatı bulan Sultan Mesud,¹⁰ Alman Haçlı ordusunu Dorylaison yakınındaki Sarısu (Bathys) Irmağı'nda pusuya düşürdü. 26 Ekim 1147¹¹ tarihinde aç ve bitkin haldeki Almanlar, ırmak kenarına ulaştıklarında burada kamp kurmaya karar verdiler. Ancak birdenbire hafif teçhizatlı ve süratli atlara sahip Türk süvarilerinin hücumuna uğradılar. Burası, elli yıl önce Sultan I. Kılıç Arslan'ın Haçlılar karşısında yenilgiye uğradığı yerdı. Türkler şimdi o mağlubiyetin intikamını almaya hazırdılar. Bu ani taarruz, zaten perişan durumda olan Almanlar arasında tam bir kargaşa yarattı. Türk süvarileri, savaş naraları atarak uzaktan Haçlıları ok yağmuruna tuttuktan sonra hızla kaçıyor, sonra geri gelerek tekrar saldırıyorlar, büyük bir çeviklikle bunu defalarca tekrarlıyorlardı. Almanlar ise ağır zırhları ve kalkanlarıyla Türklere karşı savaşıyor, ayrıca kendileri gibi atları da bitkin bir halde olduğu için süratli hareket edemiyorlardı.¹²

Böylece Türkler, Haçlı ordusuyla bir meydan savaşına girmek yerine, arka arkaya düzenledikleri şiddetli saldırılarla kalabalık Alman ordusunu kademeli olarak imha etmeye çalışmış, müthiş bir korkuya kapılan ve ne yapacağını şaşırان Almanlar ise Türklerin bu saldırıları karşılık verme fırsatı bile bulamamışlardı. İmparator tarafından kendisine hediye edilen atı kaybeden Konrad da Türklere esir düşmekten güçlükle kurtulmuştu. Sayısız büyüklükteki Alman Haçlı ordusunun ancak onda biri sağ kalmıştı. Bunların bazıısı açlıktan, bazıısı ok yağmuru altında can vermişti.¹³ Türkler, bu savaştan sonra çok zengin ganimet, sayısız silah ve at da elde etmişlerdi. Süryânî Mikhail, "Türk memleketleri frankların esvapları ve para ile o kadar doldu ki, Malatya'da gümüş, kurşun kıymetine düşmüştü. Frankların esvapları İran'a kadar götürüldü" diye yazmıştır.¹⁴

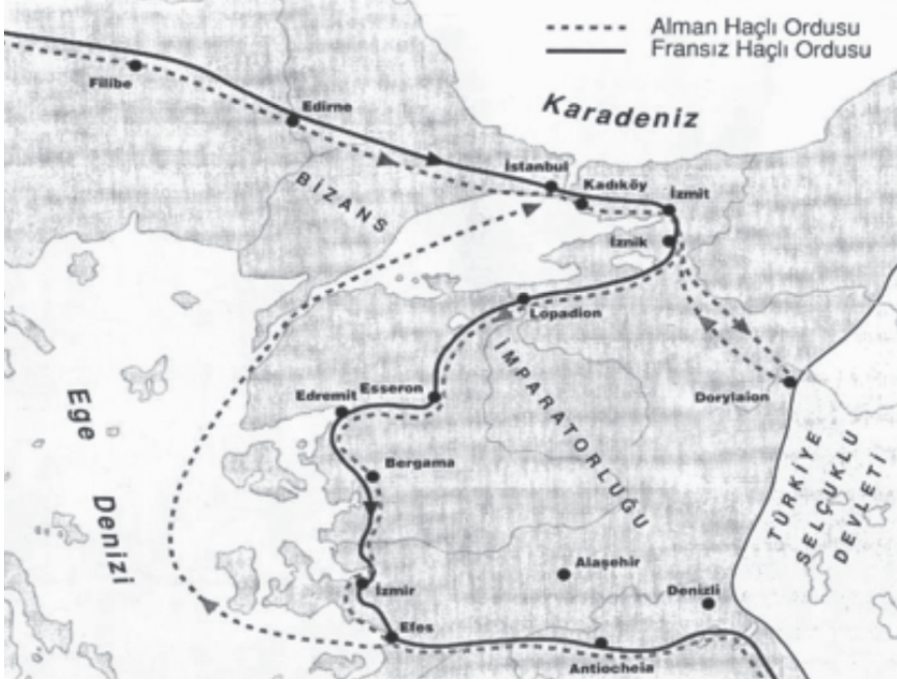
¹⁰ Anonim Süryânî (s. 298), Sultan Mesud'un bizzat ordusunun başında olduğunu kaydeder. Ancak ordunun başında olan kişi Kinnamos'a göre Mamplanes, Niketas'a göre ise Pamplanes, Latin tarihçisi Willermus Tyrensis'e göreyse Paramum adında bir Türk beyiydi. Bkz. Kinnamos, CSHB, s. 81 / terc. Demirkent, s. 64; Niketas, CSHB, s. 89 / terc. Işıltan, s. 45; Willermus Tyrensis, RHC, occ., I, s. 744 / terc. Krey, II, s. 171.

¹¹ Haçlıların İznik'ten ayrıldıktan sonraki 11. gün Türklerle karşılaştıklarını ifade eden Odo de Deuil (s. 51)'ün hesabına göre savaşın tarihi 26 Ekim 1147'dir; krş. B. Kugler, *Studien zur Geschichte des zweiten Kreuzzuges*, Stuttgart 1866, s. 153; F. Chalandon, *Les Comnène II: Jean II Comnène et Manuel I Comnène*, II, Paris 1912, s. 285. St. Runciman (*Haçlı Seferleri Tarihi*, terc. F. Işıltan, II, s. 222), I. Demirkent (*Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 106) gibi 25 Ekim 1147 tarihini kabul eden tarihçiler de vardır.

¹² Willermus Tyrensis, RHC, occ., I, s. 742 vd. / terc. Krey, II, s. 171; Odo de Deuil, s. 88 vdd.; Niketas, CSHB, s. 89 / terc. Işıltan, s. 45. Bu savaş hakkında ayrıca krş. Kugler, *Studien*, s. 150-157; W. Bernhardt, *Konrad III*, Leipzig 1883, s. 629-633; Chalandon, *Les Comnène*, II, s. 284 vdd.; Runciman, II, s. 222; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 106; Altan, *age.*, s. 60 vdd.

¹³ Kinnamos, CSHB, s. 82 / terc. Demirkent, s. 64; John of Salisburı, *The Historia Pontificalis*, terc. M., Chibnall, Oxford 1986, s. 11; Willermus Tyrensis, RHC, occ., I, s. 743 / terc. Krey, s. 171 vd.; Anonim Süryânî, s. 298.

¹⁴ Süryânî Mikhail, *Chronique de Michel le Syrien, patriarche jacobite d'Antioche (1166-99)*, nşr. ve terc. J.B. Chabot, III, s. 276 / terc. H.D. Andreasyan, *Süryânî Keşiş Mihail'in Vekayinâmesi*, (TTK. henüz

Ağırlıklarını ve ordusunun büyük bir kısmını kaybeden Kral Konrad, sağ kalan askerleriyle beraber İznik istikametinde geri kaçmaya başladı. Ancak Almanlar geri dönmeye çalışırken de hem açlık hem de ardı arkası kesilmeyen Türk saldırılarına karşı koymak zorunda kaldılar. Yorgunluk ve yiyecek temin etmek çabaları yüzünden yavaşça ilerliyor, çoğu zaman ölü veya zayıf atları yemek zorunda kalıyorlardı; yiyecek aramak için gruplar halinde etrafa dağılanlar, arkada kalanlar Türkler tarafından derhal öldürülüyordu. Bu arada ordunun arkasında kalan yorgun ve zayıf askerlere refakat eden Bernard von Plözke, Türk okçularının hücumuna uğradı. Bernard ve adamları koyun derilerini siper olarak kullanıp kılıçlarıyla Türklere karşı koymaya çalışsalar da ok yağmuru altında öldüler. Türkler yalnızca artçılara değil Haçlıların yayları ve süratli atları olmadığını bildikleri için öncülere ve ordunun merkezine de rahat vermiyorlardı. Bu yürüyüş sırasında Alman Kralı Konrad da ok darbesiyle yaralanmıştı.¹⁵

2-3 Kasım'da, Konrad ile beraber güçleri tükenmiş bir vaziyette İznik'e ulaşmayı başaran Almanların pek çoğu, etmiş oldukları Haçlı yeminine aldırmadan, ülkelerine geri dönmek üzere İstanbul'a gittiler. Ancak Konrad, Haçlı yeminini

neşredilmedi), s. 140. Krş. Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus), *Abû'l Farac Tarihi*, terc. Ö.R., Doğrul, II, TTK-Ankara 1987, s. 384.

¹⁵ Odo de Deuil, s. 93-95.

yerine getirmeden ülkesine dönmeyi göze alamazdı. Bu yüzden İznik'te arkadan gelen Fransa Kralı Louis ile buluşup, istemeyerek de olsa, Fransız ordusuyla beraber yoluna devam etmeye karar vermişti.¹⁶ Ancak Konrad, İmparator Manuel'in daveti üzerine Efes'ten İstanbul'a geri döndü ve ilkbaharda bir Bizans filosuyla Filistin'e gitti; seferin başarısızlıkla sona ermesinden sonra da Doğu'da fazla oylanmadan derhal ülkesine döndü.

Böylesine muazzam bir ordunun, Anadolu'da darmadağın edilmesi, Latin kaynakları tarafından ihanet teorisine dayanılarak izah edilmeye çalışılır ve her zamanki gibi Bizans aleyhtarı bir tutum içinde, yenilginin suçu Bizans imparatoruna yüklenir.¹⁷ Ancak Konrad, ordularının büyüklüğüne ve güçlerine aşırı güvendikleri için kendisini ve adamlarını suçlamıştır;¹⁸ Kral Louis'ye Bizans'ın elindeki sahil yolundan ilerlemesini tavsiye ederken şöyle demişti: *"Akıllı bir adam başka bir felâketten ders almalı. Son zamanlarda, hiçbir ırkın karşı koyamayacağı bir ordum vardı; bu ordu, açlığa mağlup olunca, erzakla donatılmış olsaydı yenebileceği kişilere boyun eğdi. Şimdi içinde olduğumuz durum da aynıdır. Hiçbir ulusun gücünden korkmamamıza rağmen açlığı yenecek silâhlarımız yok. Bakın! Önünüzde iki yol vardır; bunlardan biri daha kısa, fakat erzak yönünden yetersiz; diğeri daha uzun fakat emindir. Size, daha uzun olmasına rağmen sahil yolunu tutmanızı ve şövalyelerinizin gücünü boş yere harcamamanızı tavsiye ederim."*¹⁹

Sonuçta Türkler, Haçlılarla Anadolu'da evvelce yapılan savaşlardaki tecrübelelerini göz önüne alıp ustalıkla uyguladıkları taktikler sayesinde, muazzam büyüklükteki Alman Haçlı ordusunu, hırpalayıp perişan hale getirdikten sonra Dorylaison'da pusuya düşürerek buradaki ikinci karşılaşmayı kazanmışlar, başka bir deyişle 50 yıl sonra rövanşı almışlardı. Alman ordusunun Anadolu'yu geçme girişimini sonuçsuz bırakarak Haçlı Seferi'nin kaderini de değiştirmişlerdi.

¹⁶ Konrad'ın mektubu, *RHGF*, XV, s. 534 / terc. Munro, s. 13; Odo de Deuil, s. 97; Willermus Tyrensis, *RHC, occ.*, I, s. 745 / terc. Krey, II, s. 173.

¹⁷ Odo de Deuil, s. 91; Willermus Tyrensis, *RHC, occ.*, I, s. 743 / terc. Krey, s. 171. Krş. *Anonim Süryânî*, s. 298; Süryânî Mikhail, terc. Chabot, III, s. 275 vd.; Ebu'l-Ferec, II, s. 384.

¹⁸ Odo de Deuil, s. 98-101.

¹⁹ Odo de Deuil, s. 104-105.